

לכבוד משפחת בעלז

מתן על הפרק

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

פרק ז'

מראשית הספר מחפש קהלת את הטוב והיתרון בחיים, ומסקנתו השלילית חוזרת שוב ושוב: הכל הבל ואין יתרון. אולם, בין פסוקי הספר פזורים כמה פתרונות חלקיים שמציע קהלת עצמו לבעיה היסודית שהציב. כך, בעוד פרק ו' חותם במילים: 'כִּי מִי יוֹדֵעַ מָה טוֹב לָאָדָם בְּחַיִּים', פרק ז' פותח בצרור עצות בענייני ה'טוב'. טוב זה אינו אלא טוב יחסי ['טוב... מ...'], והעיקרון המנחה בפרק זה הוא ההיכרות וההבנה של המוגבלות האנושית ויכולת השפעתה על העולם והשלמה עמה, ומכאן הדברים בשבח המתינות והסבלנות כלפי המתרחש בעולם. בהמשך הפרק עובר קהלת לדון בשאלת הדרך המוסרית הראויה ובבעיית הגמול [טו-כב].

1.

עיינו בקובץ אמרות החכמה המופיעה בפס' א-ח, שימו לב לאופיו הפרדוקסלי והחלקי של הטוב המתואר בהם. מהו המכנה המשותף לעצות הללו, ואיזה אופי הן מבקשות לעצב? עקבו אחר אזכורי ה'לב' וההנגדה לכסיל במהלך הקובץ.

2.

בפסוקים ט-יד שולל קהלת דרכי חיים מסוימות [ט-י], ומשבח דרכי חיים הפוכות [יא-יד].

א | בהמשך לפסוק ח, שולל קהלת את הכעס וחוסר הסבלנות, ואת הגעגועים והנוסטלגיה לימים עברו ומשייך אותם לכסילים, מדוע לדעתכם מאפיינות תכונות אלה את הכסילים ולא את החכמים?

ב | בפסוקים יג-יד מתאר קהלת את ההתנהלות הראויה בעולם. בחנו את זיקתן של ההנחיות הללו להנחות של קהלת ביחס לעולם ולזמן [א',ט, טו; ג', א-יא]. כיצד הופכת תמונת העולם הפסימית שלו להנחיה חיובית להתנהלות בעולם? מהו טיבו ותפיסת עולמו של החכם לפי דברי קהלת בפסקה זו.

3.

יֵשׁ צְדִיק אֲבָד בְּצַדְקוֹ וַיֵּשׁ רָשָׁע מֵאֲרִיזָה בְּרַעְתּוֹ [טו]

מכאן ואילך [טו-כב] עובר קהלת להנחיות הקשורות לדרך המוסרית ולהבחנה בין צדיק ורשע.

א | קהלת פותח בתיאור בעיית העוול בעולם, 'צדיק ורע לו רשע וטוב לו' [טו] אולם פתרונו לבעיה זו מפתיע ביותר [טז-יח]. חשבו, מהו פשר המלצה זו? היעזרו בהקבלה בין ההמלצה בפסוק יח להמלצה בפסוק יד. ראו את פירושו של מ' פוקס מתוך עולם התנ"ך: 'מכיוון שלא ניתן להיות צדיק גמור אין תכלית בשאיפה להגיע לשלמות המידות... על האדם להכיר בעובדה כי אין הוא אלא מזיגה של טוב ורע כשם שעליו לקבל את הגורל שהועיד לו האל כמזיגה של טוב ורע. ההשתדלות היתרה להגיע לשלמות היא סימן לביטחון עצמי מופרז של האדם בכוחותיו, לחטא הגאווה המעוותת את עיניו מראות את המגבלות שהטיל האל על יכולתו'.

ב | מסקנה נוספת מתפיסה זו של קהלת היא יחסו לצדקנות [כ-כב] - כיצד מהווה מודעות זו פתח לסלחנות כלפי הזולת?

פרק ח'

בעיית הרוע והרשע האנושי בעולם ניצבת במרכז הפרק. הפרק פותח ביחס הראוי למלך ולשלטון בכלל, שבו מזהה קהלת את אחד משורשי הרוע והסבל האנושי [א-ט]. חלקו השני של הפרק שב לעסוק בבעיית הגמול בעולם [יז-יז], שלעיתים מהווה לדעת קהלת בסיס לרוע האנושי.

4.

אֲנִי פִּי מֶלֶךְ שְׁמוֹר [ב] בתחילת הפסקה מתאר קהלת את המלך וכוחו, ונותן כמה עצות לעומד לפני המלך [ב-ד]. כיצד מאופיינת דמות המלך והשליט בפסוקים אלה?

5.

לאחר תיאור עוצמתו ורצונו השרירותי של המלך, פונה קהלת לכיוון ההפוך [ה-ט] ומציג את מגבלותיו.

א | מהו שורשן של מגבלות המלך המוצגות בפסוקים אלה? בדקו את אזכורי השלטון בפסוקים ד, ח-ט והתייחסו ללשונות השלילה בפסוקים ז-ח. חשבו כיצד נקשרות המגבלות הללו לתפיסת עולמו הכללית של קהלת [ראו למשל פס' ו' כי לכל חפץ יש עת, פס' ז' כי איננו יודע...].

ב | כִּי רַעַת הָאָדָם רַבָּה עָלָיו בפסוק ו' רומז קהלת להחלטה האלוקית על הבאת המבול [בראשית ו,ה]. עיינו בהקשרו הרחב של הפסוק בבראשית - בחנו את הגורם להחלטה זו [ו,ב], וכיצד מהווה סיפור מכונן זה 'תקדים' למסקנתו של קהלת.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

הרחבה - 'אל תהי צדיק הרבה... אל תרשע הרבה'

המלצתו המפתיעה של קהלת לא להיות צדיק הרבה, הולידה פירושים שונים ומגוונים. כך למשל דורשת הגמרא: 'דרש רב עולא: מאי דכתיב 'אל תרשע הרבה' וגו', הרבה הוא שלא לירשע, הא מעט לירשע? אלא: מי שאכל שום וריחו נודף, יחזור ויאכל שום אחר ויהא ריחו נודף?'. [בבלי שבת לא ע"ב]

רבי מני מעניק פרשנות מעניינת ומיוחדת לפסוקים אלה, המזהה את השורש המשותף לשתי ההמלצות ודורשת אותן על שני מעשים בחיי שאול המלך: 'וירב בנחל', אמר רבי מני: על עסקי נחל. בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לשאול 'לך והכית את עמלק', אמר: ומה נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה, כל הנפשות הללו על אחת כמה וכמה! ואם אדם חטא - בהמה מה חטאה? ואם גדולים חטאו - קטנים מה חטאו? יצאה בת קול ואמרה לו 'אל תהי צדיק הרבה'. ובשעה שאמר לו שאול לדואג 'סב אתה ופגע בכהנים', יצאה בת קול ואמרה לו 'אל תרשע הרבה'. [בבלי יומא כב ע"ב]

ביאורי מילים:

פרק ז:

- (ו) **כִּי קָוַל הַסִּירִים תַּחַת הַסִּיר כִּן שְׁחַק הַכְּסִיל:** שחוקו של הכסיל הוא רועש וחסר טעם ותכלית, בדומה לקולות הרועשים של קוצים הנשרפים תחת הסיה.
- (ז) **כִּי הַעֲשֶׂק יְהוֹלֵל חָכְם וַיֵּאבֵד אֶת לֵב מִתְּנָה:** קבלת ממון ללא עמל, באמצעות עושק או מתנה [יש מפרשים שהכוונה לשוחד] מעוותים את חכמת החכם.
- (יא) **טוֹבָה חֲכָמָה עִם נַחְלָה וַיִּתֵּר לְרֵאֵי הַשְּׂמֶשׁ. כִּי בָצַל הַחֲכָמָה בָּצַל הַכֹּהֵן וַיִּתְרוֹן דַּעַת הַחֲכָמָה תַּחֲפִיהַ בְּעַלְיָה:** ישנו יתרון בעושר המצורף לחכמה, שהופך את החכם לבלתי תלוי.
- (כז) **רְאֵה זֶה מִצְּאֵתִי אִמְרָה קֹהֶלֶת אַחַת לְאַחַת לְמִצְאָ חֶשְׁבוֹן:** האשה הרעה מבקשת למצוא תחבולה ומזימה.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

פרק ח:

- (א) **מִי כְּהֶחֱכֵם וּמִי יוֹדֵעַ פֶּשֶׁר דְּבַר חֲכֻמַּת אָדָם תֵּאִיר פָּנָיו וְעוֹז פָּנָיו יִשָּׂא:** בשבח החכם שאין כמותו ביכולת פתרון הבעיות, וחכמתו הופכת פנים עזות לפנים מאירות.
- (ג) **אַל תִּבְהַל מִפָּנָיו תִּלְךְ; אַל תַּעֲמֹד בְּדַבַּר רָע כִּי כָל אֲשֶׁר יַחֲפֹץ יַעֲשֶׂה:** מחד אין לצאת בבהלה ובמהירות מפני המלך, ומאידך אין להשאר ולהתחנן לפניו כאשר גזר דבר רע.
- (ח) **אִין אָדָם שְׁלִיט בְּרוּחַ לְכֹלֹא אֶת הָרוּחַ וְאִין שְׁלִטוֹן בְּיוֹם הַמּוֹת וְאִין מְשַׁלַּח בְּמַלְחָמָה וְלֹא יִמְלֹט רָשָׁע אֶת בְּעָלָיו:** ארבע לשונות שלילה חוזרות בפסוק, ללמד גם השליט אינו מסוגל לשלוט ברוחו ולעצור את האלהים מלקחתה ביום המוות.
- (י) **וּבְכֵן רְאִיתִי רָשָׁעִים קְבָרִים וּבָאוּ וּמִמָּקוֹם קְדוֹשׁ יִהְיוּ יוֹשְׁתַּכְחוּ בְּעִיר אֲשֶׁר כֵּן עָשׂוּ גַם זֶה הִבֵּל:** פסוק קשה. רשעים חקקו על קברם שכל ימיהם שאפו להתקדש, ורשעתם נשכחה מלב בני האדם [לפי פירוש דעת מקרא].
- (יא) **אֲשֶׁר אִין נַעֲשֶׂה פְתָגָם מַעֲשֶׂה הָרָעָה מְהֵרָה עַל כֵּן מְלֵא לֵב בְּנֵי הָאָדָם בָּהֶם לַעֲשׂוֹת רָע:** העובדה שאין הרשע נענש על רשעתו באופן מיידי מדרבנת את בני האדם לעשות רע.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555